

A kora újkori magyarországi könyvtárak Széchényi Ferenc alapításáig – kutatástörténeti áttekintés.* A Mohács előtti magyarországi könyvanyag döntő része elpusztult, a fennmaradt kötetek csak az egykori állomány alig néhány százalékát teszik ki.¹ Könyves anyagunkat az 1526 utáni több mint kétszáz év alatt is óriási kár érte – igaz, a Magyar Királyság egyes részeit eltérő mértékben – a különböző történelmi, politikai, művelődéstörténeti, egyháztörténeti események és természeti katasztrófák következtében. A megújulás korában, a 18. században pedig már viszonylag zavartalanul történt a könyvtárak (újja)építése, habár a könyvbeszerzés lehetőségei még mindig szűkösek voltak.

A könyvtártörténeti kutatások nagy lendületet vettek a *Magyar Könyvszemle* megalapításával (1876), illetve később, az Annales történeti iskola szemléletének hazai megjelenésekor is (ld. Iványi Béla munkásságának kezdeteit). Szervezett alapkutatást azonban 1979-ben terveztek, hiszen Szegeden ekkor indultak el Keserű Bálint,² majd Monok István vezetésével a munkálatok. Az elmúlt negyvenöt év kutatásai azt mutatják, hogy sokkal több anyag megőrződött, és ezek alapján nemcsak árnyalni lehet a korábbi szakirodalomban megjelent megállapításokat, hanem esetenként át is lehet azokat értékelni, és emellett új eredmények is születtek. Fontosnak tartom még azt is hangsúlyozni, hogy a könyvtártörténeti kutatások és elemzések sok esetben nem válnak el, és nem is választhatók el az olvasmánytörténeti vizsgálatoktól, azok sok esetben fedik, illetve kiegészítik egymást.³

A kutatásokat ideális esetben egy intézmény és/vagy egy pályázat támogatja és teszi lehetővé, így az eredmények nyomtatásban való közzététele is eredményes lehet és nem alkalomszerű. Kifejezetten könyvtártörténeti kutatásokra OTKA vagy az MTA által támogatott és szervezett kutatócsoport jelenleg nem működik, olyan viszont, amelyen belül egyes bibliotékák feldolgozása folyik, igen. Ilyen a 2015-ben alakult Esterházy-kutatócsoport,⁴ tagjai Kiss Erika művészettörténész, Viskolcz Noémi művelődéstörténész, Király Péter zenetörténész, Monok István művelődéstörténész (a kutatócsoport vezetője) és Zvara Edina könyvtörténész. Ezen kutatók közül ugyan könyvtártörténettel csak hárman foglalkozunk, de a közös hazai és külföldi kutatások a magyar kutatócsoport eredményeit a többiek

---

* A kutatást a Szegedi Tudományegyetem Interdiszciplináris Kutásfejlesztési és Innovációs Kiválósági Központ (IKIKK) Humán és Társadalomtudományi Klaszterének Digitális Társadalom Kompetenciaközpontja támogatta. A szerző a Kulturális Örökség és Digitális Társadalom kutatócsoport tagja, az SZTE BTK Kulturális Örökség és Humán Információtudományi Tanszék oktatója.

¹ Ma már tudjuk, hogy Mezey László adata (99%) a középkori könyvállomány pusztulásának mértékéről téves. A kérdéstről lásd: BARTÓK Zsófia Ágnes, *A reformáció előtti magyar nyelvű szövegek használói (előtanulmány) = Folyamatosság és változás, Egyházszerkezet és hitélet a Veszprémi Püspökség területén a 16–17. században*, szerk., Karlinszky Balázs, Varga Tibor László, Veszprém, Veszprémi Főegyházmezeyi Levéltár, 2018, 255–256.

² Programirata: KESERŰ Bálint, *A kiadó jegyzete = A magyar könyvkultúra múltjából, Iványi Béla cikkei és anyaggyűjtése*, sajtó alá rend. Herner János, Monok István, Szeged, JATE BTK, 1983 (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 11), 602–606.

³ A korszak olvasmánytörténeti áttekintésére ld. jelen kötetben: OLÁH Róbert, *A 16–17. századi Kárpát-medence olvasmánytörténete*; HEGYI Ádám *Az olvasás Magyarországon a 18. században* című tanulmányát.

⁴ 2015–2019 között „A kincstártól a könyvtárig, Tanulmányok Esterházy Pálról, udvari kultúrájáról és mecénatúrájáról”, 2019-től 2024-ig pedig „Levelek, könyvek, kincsek, Esterházy Pál barokk udvarának emlékei” programnéven működik a csoport, könyvsorozatának címe: „Esterhazyana”.

munkája jól kiegészítik. Ennek egyik szép példája Esterházy Pál könyvtárának rekonstrukciója.⁵ Megjelent a kismartoni,⁶ tervben pedig a németújvári ferences könyvtár feldolgozása.

Kiadott források

A hazai könyvtártörténeti – és egyben olvasmánytörténeti – alapkutatások eredményei több sorozatban jelentek meg, s ezek mindegyike elektronikusan is elérhető az MTA, illetve a Szegedi Tudományegyetem Klebelsberg Könyvtárának repozitóriumaiban (REAL, CONTENTA). A dokumentumanyag feltárása lényegében a 16–18. század közepe közötti időszakra vonatkozóan történt, Széchényi Ferenc könyvtáralapítása (1802) és a Magyar Tudós Társaság Könyvtárának létrejötte (1826) előtti évtizedekre kevésbé. Ennek fő oka, hogy az a módszertan, amelyet a korábbi idők kutatására kidolgoztak, a későbbi periódusra már nem alkalmazható.⁷ Ráadásul nagyságrendileg már lényegesen nagyobb könyvtárakról van szó, ami akadálya lehet a források nyomtatott formában való megjelentetésének. A jelentős forrásanyag ellenére a mai napig nem történt meg a felosztott szerzetesrendi könyvtárak sorsának és kéziratok anyagának teljes körű feldolgozása.⁸

Könyvtártörténeti Füzetek (KtF), 1981–2022–, sorozatszerkesztő: Monok István

Az 1981 és 2022 között megjelent 15 kötet a könyvjegyzékek adatait adja közre – az első öt kötet a magánkönyvtárak, majd a hatodik kötettől kezdve az intézményi gyűjtemények adatai is rögzítésre kerültek. A XI. kötet előszavában, 2001-ben még az olvasható, hogy „Könyvtártörténeti bibliográfiánk utolsó előtti darabját veheti kezébe az olvasó. A XII. kötetben a továbbiakban előkerülő, de nem szervezeten kutatót könyvjegyzékek bibliográfiai leírását adjuk közre. A jegyzékekről azonban folyamatosan is tájékozódhatnak a <http://www.eruditio.hu> honlapon.”⁹ A XII., utolsóként vélt KtF 2008-ban meg is jelent, s az előszóban a sorozatszerkesztő kimondja, hogy „Az 1979-ben, Szegeden, Klaniczay Tibor és Keserű Bálint kezdeményezésére elindult szervezett olvasmánytörténeti forrásfeltárás lezárult.”¹⁰ Az azóta eltelt években azonban olyan mennyiségű, elsősorban erdélyi adat került elő, amely indokoltá tette három, újabb KtF-kötetek kiadását.¹¹ A sorozatban még egyetlen

⁵ MONOK István, ZVARA Edina, *Esterhasiana Bibliotheca, A gyűjtemény története és könyvanyagának rekonstrukciója*, Bp., Kossuth, MTA KIK, 2020 (Esterhazyana).

⁶ ZVARA Edina, *Gratia mecenaturae Esterhasianae, A kismartoni ferences könyvtár története és állománya*, Bp., Kossuth, MTA KIK, 2023 (Esterhazyana). <https://doi.org/10.36820/ESTERHAZYANA.2023.Zvara>

⁷ MONOK István, *A hagyományos világ átváltozásai, Tanulmányok a XVIII. századi magyarországi könyvtárak történetéhez*, Bp., Eger, Kossuth, EKE, 2018 (Kulturális Örökség).

⁸ A kevés kivételek egyike: FAA-LENDVAI Erzsébet, *Bencés könyvtárak a 18. századi Magyarországon = Történelem és Muzeológia*, 3(2016), 2, 100–110.

⁹ *Intézményi- és magángyűjtemények Magyarországon 1589–1750, Könyvjegyzékek bibliográfiája*, összeáll. Monok István, Zvara Edina, szerk. Monok István, Szeged, JGYTF, 2001 (Könyvtártörténeti Füzetek, XI), VII.

¹⁰ *Intézményi- és magángyűjtemények Magyarországon 1541–1750, Könyvjegyzékek bibliográfiája*, összeáll. Monok István, Zvara Edina, szerk. Monok István, Bp., Szeged, OSZK, SZTE BTK Könyvtártudományi Tanszék, 2008 (Könyvtártörténeti Füzetek, XII), VII.

¹¹ *Intézményi- és magángyűjtemények 1591–1750, Könyvjegyzékek bibliográfiája*, összeáll. és szerk. Bándi András, Monok István, Bp., MTA KIK, 2020 (Könyvtártörténeti Füzetek, XIII); *Intézményi és magángyűjtemények 1609–1750, Könyvjegyzékek bibliográfiája*, összeáll. és szerk. Monok István, Bp., MTA KIK, 2021 (Könyvtártörténeti Füzetek, 14); *Intézményi és magángyűjtemények*

kötet fog megjelenni (XVI.), utána a szervezett forrásfeltárás ténylegesen befejeződik, s ha kerülnek is elő könyves források, azok más szakmai médiumban lesznek elérhetőek.

Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez (Adattár), 1983–2024–, sorozatszerkesztő: Monok István

Az *Adattár*-sorozat 11–19. kötetei a Könyvtártörténeti Füzeteket kíséri, és a könyvjegyzékeket egyszerű olvasatban közli. Az egyes főszámok további alszámokkal ellátva bővíthetők, hiszen például a 13-sal jelölt magánkönyvtárakon belül eddig hét kötet jelent meg, a 16-oson (Erdélyi könyvesházak) belül hét, a 19-esen belül öt (katolikus, illetve protestáns intézményi könyvtárak, szerzetesrendek gyűjteményei, 'canonica visitatio'-k alkalmával keletkezett könyves összeírások, iskolai gyűjtemények).

Iványi Béla 1929 és 1932 között hat részben adta közre könyves adatait a *Magyar Könyvszemlé*-ben.¹² Az *Adattár*-sorozat első könyves darabja újra közölte ezeket,¹³ immár egy intézményi keretek között zajló kutatás könyves sorozatának első köteteként. A könyv a könyvtártörténeti források publikálása nagy nyitányának tekinthető a KtF I. (1981) mellett.

Az elmúlt negyvenegy évben (1983–2024) összesen 30 kötet jelent meg, ami komoly tudományos teljesítmény. A kiadványok értékét jól mutatja, hogy a Magyar Tudományos Művek Tára (MTMT) szerint mindegyik kötetet gyakran idézik a különböző bölcsészeti- és társadalomtudományok kutatói is, sőt, könnyű elérhetőségük miatt külföldön is hasznosítják. A kutatások jelenleg is folynak, több kötet is szerepel még a tervek között, például egy pálos (*Adattár* 19/6.), egy piarista (*Adattár* 19/7.) kötet, valamint a bécsi Pázmáneum (*Adattár* 17/4.) és Köleséri Sámuel könyvtára jegyzékének (*Adattár* 12/4.) kiadása. Végül pedig a KtF I–XVI. kötetében megjelent inventáriumok kumulatív indexe, az *Adattár* 20. Monok István összeállításában, melynek tervezett címe: *Corpus catalogorum inventariorumque librorum*.

Történelmi gyűjtemények katalógusai

A könyvtártörténeti kutatások eredményei és fehér foltjai szempontjából érdemes kitérni néhány gondolat erejéig az egyes gyűjtemények katalógusaira is. Ezen a téren is szélsőséges képet látunk. A nagy történelmi – legyen az állami vagy egyházi – gyűjtemények régi könyves anyagának katalógusai (ősnymotatvány, antikva, régi magyar könyvek, régi könyvek 1850-ig) hiányoznak, de a legnagyobb múltú könyvtárak alapkatalógusai is csak az elmúlt években jelentek meg, így például

---

1617–1750, Könyvjegyzékek bibliográfiája, összeáll. Monok István, Zvara Edina, szerk. Monok István, Bp., MTA KIK, 2022 (Könyvtártörténeti Füzetek, 15).

¹² IVÁNYI Béla, *Könyvek, könyvtárak, könyvnyomdák Magyarországon, (Első közlemény)* = *Magyar Könyvszemle*, 36(1929), 1–2, 33–48; IVÁNYI Béla, *Könyvek, könyvtárak, könyvnyomdák Magyarországon, (Második közlemény)* = *Magyar Könyvszemle*, 36(1929), 3–4, 193–208; IVÁNYI Béla, *Könyvek, könyvtárak, könyvnyomdák Magyarországon, (Harmadik közlemény)* = *Magyar Könyvszemle*, 37(1930), 1–2, 113–128; IVÁNYI Béla, *Könyvek, könyvtárak, könyvnyomdák Magyarországon, (Negyedik közlemény)* = *Magyar Könyvszemle*, 37(1930), 3–4, 296–302; IVÁNYI Béla, *Könyvek, könyvtárak, könyvnyomdák Magyarországon, (Ötödik közlemény)* = *Magyar Könyvszemle*, 38(1931), 1–4, 60–63; IVÁNYI Béla, *Könyvek, könyvtárak, könyvnyomdák Magyarországon, (Hatodik közlemény)* = *Magyar Könyvszemle*, 39(1932), 1–4, 13–88.

¹³ IVÁNYI, HERNER, MONOK 1983, i. m.

a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának,¹⁴ a Pannonhalmi Főapátság Könyvtárának¹⁵ vagy a Szegedi Tudományegyetem Klebelsberg Könyvtárának ősnymtatvány¹⁶ vagy a Tiszántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtárának RMK-katalógusa.¹⁷ Az ősnymtatvány és antikva katalógusok helyét az MKD Ny adatbázis hivatott betölteni, amely a tanulmány megírásáig nem hozott tényleges eredményt.

A kiadott források és feldolgozása

A Kárpát-medence kora újkori könyvtárai (KKK), 1996–2024–, sorozatszerkesztő: Monok István

A sorozat egyes köteteiben az adott forrásnak már egy feldolgozott változata szerepel, vagyis nemcsak az átirata, hanem az egyes tételek feloldása: a mű azonosítása, és ha lehetséges, a kiadása is az esetleg meglévő példányok alapján – ez utóbbi esetben a példányadatok (pl. possessor, kötés) feltüntetésével; valamint ehhez egy nagyobb lélegzetű elemző tanulmány is társul. Az első, 1996-ban megjelent Rákóczi-kötet¹⁸ óta ebben a szériában viszonylag kevés, csak 12 munka látott napvilágot, az utolsó 2024-ben.¹⁹ Ennek oka részben abban rejlik, hogy az ideillő munkák más sorozatokban,²⁰ vagy önállóan jelentek meg,²¹ részben pedig abban, hogy az elemző feldolgozások nem készültek el. A sorozat kötetei alapvető szakkönyveknek bizonyultak az elmúlt években, különösen a Rákóczi-, a Nádasdy Ferenc-²² és a Batthyány Ádám-feldolgozás.²³

¹⁴ *Catalogue of the Incunables in the Library and Information Centre of the Hungarian Academy of Sciences*, ed. Béla Rozsondai, Marianne Rozsondai, Bp., Argumentum, 2013.

¹⁵ *A Szegedi Tudományegyetem Klebelsberg Könyvtár ősnymtatványai = Die Inkunabeln der Klebelsberg-Bibliothek Szeged*, összeáll. Varga András, Farkas Katalin, Szeged, SZTE Klebelsberg Könyvtár, 2017.

¹⁶ *A Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár ősnymtatványai = Incunabula Bibliothecae Sancti Martini de Sacro Monte Pannoniae, PFK-INC*, összeáll. W. Salgó Ágnes, Pannonhalmi Főapátság, Bencés, 2017 (Catalogi Bibliothecae Sancti Martini de Sacro Monte Pannoniae, 2).

¹⁷ *A Tiszántúli Református Egyházkerületi Nagykönyvtár RMK-katalógusa*, összeáll. Oláh Róbert, Debrecen, Tiszántúli Református Egyházkerületi Gyűjtemény, 2021 (A Tiszántúli Református Egyházkerületi Gyűjtemények Kiadványai).

¹⁸ MONOK István, *A Rákóczi-család könyvtárai, 1588–1660*, Szeged, Scriptorum, 1996 (A Kárpát-medence kora újkori könyvtárai, I).

¹⁹ HURSÁN Szabolcs, *Batthyány Lajos Ernő (1743) könyvtára – Die Bibliothek von Lajos Ernő Batthyány, Palatin von Ungarn*, Bp., MTA KIK, 2023 (A Kárpát-medence kora újkori könyvtárai, XII). <https://doi.org/10.36820/karpatmed.2023.Hursan>

²⁰ PI. MONOK, ZVARA 2020, i. m.

²¹ PI. NÉMETH GÁBOR, *Padányi Biró Márton könyvtára*, Monok István bevezetésével, szerk. Monok István, Zvara Edina, Bp., MTA KIK, Kalligram, 2023.

²² VISKOLCZ NOÉMI, *A mecénatúra színterei a főúri udvarban, Nádasdy Ferenc könyvtára*, Szeged, Bp., SZTE, HEH, 2013 (A Kárpát-medence kora újkori könyvtárai, VIII).

²³ KOLTAI ANDRÁS, *Batthyány Ádám és könyvtára*, Bp., Szeged, OSZK, Scriptorum, 2002 (A Kárpát-medence kora újkori könyvtárai, IV).

A Kárpát-medence magyar könyvtárainak régi könyvei (KMRK), 2005–2022–, sorozatszerkesztő: Monok István

A sorozat kötetei az egykori, a történelmi Magyarország területén lévő bibliotékák rekonstrukcióját tartalmazzák a meglévő kötetek leírásával, kiegészítve egyéb forrásokkal, a példányadatok feltüntetésével és mindezekhez egy-egy elemző tanulmány is járul. Az alig másfél évtized alatt megjelent 14 kiadvány jelentősnek mondható. A sorozat különlegessége, hogy három kötet kivételével (a szegedi egyetemi könyvtár katalógusai) mindegyik határon túli anyagot, ezen belül is döntően erdélyi és partiumi könyvgyűjteményt tár fel. Ez részben természetesnek mondható a történelmi eseményeket tekintve, de emellett ott van a határon túliakra való odafigyelés, az élő szakmai kapcsolatok és az ottani kollégák lelkes, értékmentő munkája – valamint az a gondolat, hogy a közös örökség nyilvántartása közös cél.²⁴

Közvetlenül megjelenés előtt jelenleg ugyan egyetlen kötet sincs, de számos, jellemzően erdélyi és partiumi gyűjtemény várja könyves anyagának feldolgozását és kiadását. A nagykarolyi piarista, a gyergyószentmiklósi, a karcfalvi, a csíkkozmási plébánia, a kantai ferences (a kézdivásárhelyi gimnáziumban), az alvinczi bulgaritáké (Gyulafehérváron) vagy a tövisi pálosoké; és ott van még több református (pl. Kolozsvár, Nagyenyed), illetve szász (pl. Brassó, Segesvár, Medgyes, Nagydísznód) könyvgyűjtemény.²⁵

A sorozatba jól illeszkedne a ma már Szlovákia területén lévő gyűjtemények feltárt anyaga, azonban az ottani állami hivatalnokok elzárkózása nagy nehézséget okoz. Eddig csak a füleki ferences anyag leírása jelent meg,²⁶ a Kassai Püspöki Könyvtáré engedély hiányában még kéziratban van, a rimaszombati református egyház anyagának feldolgozása félbemaradt, a jászói premontreiek vagy a szépesi káptalan könyvanyagához való hozzáférés pedig szinte reménytelennek látszik.²⁷

Ezen sorozatba, illetve a KKK-ba illene a burgenlandi két ferences bibliotéka, a németújvári és a kismartoni rekonstrukciója is. Az ottani munkálatok nagy előnye, hogy egykori ferences atyák – Theodor Tabernigg és Weiss Mihály – már végeztek feldolgozó, illetve historiográfiai munkákat, valamint az Osztrák Ferences Rendtartomány és az Esterházy Privatstiftung is támogatja a kutatásokat. A németújvári könyvtár anyagáról egy díszes kiadvány már megjelent,²⁸ de a 18. századi katalógusok alapján végzendő munka még folyamatban van. A kismartoni anyag bemutatására pedig már utaltunk.

Monografikus feldolgozások

Nagyobb, áttekintő könyvtártörténeti összefoglalók

Témánkat tekintve a legnagyobb fehér foltok közé tartozik, hogy kevés a modern szemléletű, az elmúlt évtizedekben kiadott forrásokat is felhasználó könyvtártörténeti tanulmány, monográfia pedig

²⁴ MONOK István, *A Kárpát-medence magyar könyvtárainak régi könyvei és a Muzeális Könyvtári Dokumentumok Nyilvántartása = Per Aspera ad Astra*, 5(2018), 1, 91.

²⁵ MONOK 2018, i. m. 92.

²⁶ MARTÍ Tibor, *A füleki ferences könyvtár régi könyvei*, Eger, EKF, 2012 (A Kárpát-medence magyar könyvtárainak régi könyvei, VII).

²⁷ MONOK 2018, i. m. 92.

²⁸ BRUCK, Anton, MONOK, István, ZVARA, Edina, *Bewahrte Geistigkeit und Kulturerbe von drei Nationen, Die Historische Bibliothek des Franziskanerklosters in Güssing*, Bp., Güssing, Bibliothek und Informationszentrum der Ungarischen Akademie der Wissenschaften, Franziskanerkloster Güssing, 2021. <https://doi.org/10.36820/bibliothekgussing.2021>

egy sincs. Szarvasi Margit és Berlász Jenő színvonalas írásai²⁹ ugyan a mai napig jól használhatók, de forrásszegénységük és az ebből fakadó egyéb hiányosságok miatt már elavultak. Kiemelkedő jelentőségű az 1963-ban megjelent Kovács Máté-féle összeállítás,³⁰ ami „egykorú forrásanyag alapján és a hozzá kapcsolódó bevezetők, jegyzetek és bibliográfiák segítségével” ad képet a középkortól kezdve 1849-ig a hazai könyves kultúráról.³¹

Sokan örültek a könyves szakemberek és a társtudományok kutatói közül az 1987-ben megjelent Csapodi–Tóth–Vértesy-féle *Magyar Könyvtártörténetnek*, hiszen hiánypótló munkát jelentett. Mindemellett azonban nem használta az akkor már kiadott új könyves forráskiadványok nagy részét, s éppen ezért korszakunkra nem ad érdemben sok új információt – pedig sokat ígérő volt „A fegyverek közt sem hallgatnak a múzsák (1526–1711)” fejezetcím.³²

A tudományos, ismeretterjesztő és tankönyv közti átmenetet képviseli Kelecsényi Gábor *Múltunk neves könyvgyűjtői* címmel megjelent áttekintése 1988-ból, amelyben Vitéz Jánostól (1408 k.–1472) Nagy Istvánig (1800?–1863) mutatja be a hazai jeles személyek bibliotékáit. Munkájának nagy erényei közé tartozik olvasmányos stílusa és művelődéstörténeti jellege.

Áttörést Madas Edit és Monok István közös könyv- könyvtár- és olvasmánytörténeti kötete (1998) jelentett,³³ s habár a szerzők oktatási segédletként határozták meg munkájuk műfaját, a kutatók által is rendszeresen használt szakkönyvvé vált. S hogy mennyire szükség volt erre a kiadványra, jól mutatja, hogy a bölcsészeti- és társadalomtudományok hazai művelői által is sokszor használt és idézett munka lett, másrészt az első kiadás után pár évvel (2003) megjelent a második, bővített editio,³⁴ valamint feltehetőleg több változatlan utánnomás is.

A közeljövőben új, innovatív szemléletű összefoglalások várhatók, így például Monok Istvántól a hazai könyvtártörténet monografikus feldolgozása az MTA Könyvtörténeti Munkabizottságának *A könyvkultúra Magyarországon* című sorozatában:³⁵ a munka a Madas–Monok-kötettől eltérő szerkezetben tárja majd elének hazai bibliotékáink historiográfiáját, így például a könyvtáros(ság), az összeírás módja, a könyvtárak díszítése vagy a beszerzések felől elemezve.

Személyek, intézmények, társadalmi csoportok könyvtárai

A fenti altémában az elmúlt években, néhány évtizedben több főúr, főpap, lelkész, pap, tudós vagy iskola könyvtára került feldolgozásra a ma is meglévő könyvek és/vagy inventáriumok alapján,

²⁹ SZARVASI Margit, *Magánkönyvtárak a XVIII. században, Főpapok és főurak, nemesek és polgárok gyűjteményei*, Bp., OSZK, 1939 (Az Országos Széchényi Könyvtár Kiadványai, 7); BERLÁSZ Jenő, *Könyvtári kultúránk a 18. században = Irodalom és felvilágosodás, Tanulmányok*, szerk. Szauder József, Tarnai Andor, Bp., Akadémiai, 1974, 283–332.

³⁰ *A könyv és könyvtár a magyar társadalom életében az államalapítástól 1849-ig*, összeáll. Kovács Máté, Bp., Gondolat, 1963 (Nemzeti Könyvtár, Művelődéstörténet).

³¹ KOVÁCS M. 1963, i. m. 5.

³² KELECSÉNYI Gábor, *Múltunk neves könyvgyűjtői*, Bp., Gondolat, 1988, 85.

³³ MADAS Edit, MONOK István, *A könyvkultúra Magyarországon a kezdetektől 1730-ig*, Bp., Balassi, 1998.

³⁴ MADAS Edit, MONOK István, *A könyvkultúra Magyarországon a kezdetektől 1800-ig*, Bp., Balassi, 2003.

³⁵ A sorozatban a sorozatcím feltüntetése nélkül eddig két kötet jelent meg: Rozsondai Marianne a kötetéstörténetet (*A magyar könyvkötés a gótikától a művészkönyvig*, Bp., MTA KIK, Kossuth, 2020), V. Ecsedy Judit pedig a nyomdászattörténetet (*A könyvnyomtatás Magyarországon a kéziszajtó korában 1473–1830*, Bp., MTA KIK, Kossuth, 2021) dolgozta fel. A további tervezett kötetekben Granasztói Olga a kereskedelem-történetet, Monok István az olvasmánytörténetet tárgyalja.

általában egy-egy személyre vagy intézményre koncentráltan. A kötetek által újszerű képet kapunk a gyűjtőkről, például az arisztokratákról. Többük a kortárs európai nemességhez hasonló műveltséggel rendelkezett, felelősséggel élő és gondolkodó földbirtokosok voltak, akik támogatták egyházukat, tehetséges fiatalok hazai és külföldi tanulását, iskolát, nyomdát és könyvtárat alapítottak. Gyűjteményeiket megismerve képet kapunk sok esetben a korszakban kivételesnek számító 'eruditió'-jukról.

A fent megnevezett csoportok közül még említésre érdemesek a főpapi könyvtár-feldolgozások, hiszen a közelmúltat tekintve talán ezen a területen folynak a legdinamikusabban és leglátványosabban a kutatómunkák, habár az egyes egyházmegyéket, érsekségeket tekintve igen eltérő mértékben. Az egri³⁶ és a pécsi egyházmegyéhez³⁷ kapcsolódóan számos tudományos vagy ismeretterjesztő kiadvány, monográfia, tanulmány, prospektus, konferencia-anyag vagy katalógus jelent meg. A Kalocsai Érsekség is több, igen szép, minőségi tematikus kiadványt adott ki a Főszékesegyházi Könyvtár anyagából.³⁸ A kiadványok sokszor egy-egy esemény (pl. születési, halálozási év, egyetem- vagy könyvtáralapítási évforduló, az „Európa kulturális fővárosa” cím elnyerése) alkalmából születtek meg, de feltehetően ott van az adott főpap és gyűjteménye megismertetése iránti igény is, mint az adott közösség kulturális örökségének felmutatása.

A korábbi évszázadok magas rangú, könyvgyűjtő személyei nem élveznek ekkora figyelmet, nem mintha nem volna több szempontból is fontos és érdekes a gyűjteményük. A legnagyobb gondot talán az okozza, hogy ezek a kora újkori bibliotékák nagy része szétszóródott, megsemmisült, sok kötet pedig lappang. Ilyen Oláh Miklós (1493–1568) vagy Pázmány Péter (1570–1637) egykori könyvtára is. A humanista tudós-érsek könyvtáráról sok adatunk van, hiszen ismerjük végrendeletét, amiben rendelkezett könyvei sorsáról, s tudjuk, hogy azok egy része mikor és hova került, ráadásul sok esetben tulajdonjegyeivel is ellátta azokat. Továbbá ismert kiterjedt levelezése is.³⁹ Ma hajdani könyvtárából kb. 250 művéről van adatunk. S habár már készült a könyvtáráról és olvasmányairól tanulmány,⁴⁰ egy olyan nagyobb lélegzetű elemzés, amiben könyvei címleírása és a több szempontból fontos példányadatok (bejegyzések, Oláh saját megjegyzései, tulajdonjegyek, kötés) is benne

³⁶ Legújabbban: *Tanulmányok Eszterházy Károly egri püspök szellemi és épített örökségéről*, szerk. Dinnyés Patrik, Nagy Andor, Eger, Líceum Kiadó, 2020 (Eszterházy Károly egri püspök és kora, 1); BALOGH Ferenc, *Az Egri Főegyházmegyei Könyvtár*, szerk. Nagy Andor, Eger, Líceum, 2021 (Líceumi Szellemiség); DÓBÉK Ágnes, *Barkóczy Ferenc (1710–1765) egri püspök könyvtára*, Bp., MTA KIK, 2021 (A Kárpát-medence kora újkori könyvtárai, XI). <https://doi.org/10.36820/karpatmed.2021.Barkoczy>

³⁷ Legújabbban: *Tudomány és kutatás a 240. éves Klimó Könyvtárban, A 2014. október 16–17-én rendezett jubileumi tudományos konferencia tanulmányai*, szerk. Dezső Krisztina, Molnár Dávid, Schmelczér-Pohánka Éva, Pécs, PTE Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont, Pécsi Egyházmegye, 2016 (A Pécsi Egyetemi Könyvtár Kiadványai, 13); SCHMELCZER-POHÁNKA ÉVA, *A Pécsi Püspöki Könyvtár története (1774–1945)*, Pécs, PT Egyetemi Könyvtára, 2012 [! 2016] (A Pécsi Egyetemi Könyvtár Kiadványai, 10).

³⁸ Legújabbban: GRÓCZ Zita, *A Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár rövid története és válogatott könyvritkaságai*, Kalocsa, Főszékesegyházi Könyvtár, 2017 (angolul is); MARTYN, John, *Ritka növények*, a növények neveit Feczkoné Kárpáti Borbála, Szabó Balázs ford., Bp. [Kalocsa], Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár, 2017.

³⁹ OLAHUS, Nicolaus, *Epistulae, Pars I, 1523–1533*, ed., introd. et commentariis instruxit Emőke Rita Szilágyi, Bp., Reciti, 2018; *Epistulae, Pars II., 1534–1553*, Bp., Reciti, 2022.

⁴⁰ Legújabbban: SZOLIVA Gábor, „...Viennae excudi fecimus”, *Oláh Miklós esztergomi érsek könyvkiadói tevékenysége és a katolikus megújulás = Sapientia*, 8(2015), 2, 16–39; MONOK István, ZVARA Edina, *Oláh Miklós könyvtára és olvasmányai = Magyar Könyvszemle*, 134(2018), 17–25. <https://doi.org/10.17167/mksz.2018.1.17-25>

vannak, még csak tervben van. Hasonlóan izgalmas a szintén szétszóródott Pázmány-könyvtár. Ez esetben is sok, több szempontú tanulmány íródott,⁴¹ de monografikus, átfogó elemzés még ez esetben sem született. Kora újkori főpapjaink könyvtáráról igazából egynek készült el a viszonylag teljes rekonstrukciója, Mossóczy Zakariás (1542–1587) nyitrai püspöké.⁴²

Az alsópapság könyvtáira és olvasmányaira vonatkozó források – köztük a 'canonica visitatio'-k jegyzőkönyvei – kiadása azon területek közé tartozik, amelyek a legtöbb eredményt tudják felmutatni. Publikálásuk a múlt század közepe óta folyik,⁴³ s a könyves adatok az *Adattár*-sorozatban is megjelentek,⁴⁴ valamint a közelmúltban sorra születnek elemző tanulmányok is⁴⁵ – habár ezek az írások a legtöbb esetben inkább az olvasmánytörténet területéhez tartoznak.

⁴¹ Legújabbban: KNAPP Éva, *Pázmány-relikviák a budapesti Egyetemi Könyvtárban, Pázmány Péter pozsonyi magánkönyvtárának kötetei a budapesti Egyetemi Könyvtárban, Tanulmány, Katalógus, Kiállítás 2012. december 13. – 2013. március 29.*, Bp., ELTE Egyetemi Könyvtár, 2012 (Kiállítások az ELTE Egyetemi Könyvtárban, 6); M. HORVÁTH Mária, *Pázmány Péter magánkönyvtárának újabban azonosított kötetei = Egyház és reprezentáció a régi Magyarországon*, szerk. Báthory Orsolya, Kónya Franciska, Bp., MTA, PPKÉ Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, 2016, 267–272; BERNÁD Rita Magdolna, MUCKENHAUPT Erzsébet, *Pázmány Péter dedikált prédikációskönyve a székelyszenttamási plébánia régi könyvtárában, Az RMNy 1659. tételének eddig ismeretlen példányáról 2 = Lustra*, 7(2020), 1, 36–42.

⁴² KOMOROVÁ, Klára, *Knižnica Zachariáša Mošovského*, Martin, Slovenská národná knižnica, 2009.

⁴³ Újabb példák: *Processus visitationis, Torkos Jakab egyházlátogatása 1747-ben*, szerk. Köblös József, a bev. írta Hudi József, Köblös József, Kránitz Zsolt, Pápa, Pápai Református Gyűjtemények, 2011 (A Pápai Református Gyűjtemények Kiadványai, Forrásközlések, 11); *Visitatio canonica Dioecesis Quinqueecclesiensis 1738–1742 – A Pécsi egyházmegye egyházlátogatási jegyzőkönyve 1738–1742*, kiad. Gözsy Zoltán, Varga Szabolcs, 2. jav. kiad., Pécs, META Egyesület, 2018 (Pécsi Egyháztörténeti Műhely, 6); *A veszprémi egyházmegye egyházlátogatási jegyzőkönyvei 1778–1779, I, Zala megye*, közread., bev. Kanász Viktor, Veszprém, Főegyházmegyei Levéltár, 2020 (A veszprémi egyházmegye múltjából, 35).

⁴⁴ *Katolikus intézményi gyűjtemények Magyarországon 1526–1750*, sajtó alá rend. Zvara Edina, szerk. Monok István, Szeged, Scriptum, 2001 (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 19/1); *Katolikus intézményi gyűjtemények Magyarországon 1647–1750*, sajtó alá rend. Monok István, Zvara Edina, szerk. Monok István, Szeged, Scriptum, 2023 (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 19/5).

⁴⁵ Ld. pl. DÉNESI Tamás, *Alsópapság, pasztoráció és egyházi irányítás a 18. századi veszprémi egyházmegyében*, PhD-értekezés, Bp., ELTE BTK, 2006, 56–90, 74–80; ZVARA Edina, *A nyugat-dunántúli protestáns lelkészek könyvei a késő humanizmus korában*, Szeged, Bp., SZTE, HEH, 2013 (A Kárpát-medence kora újkori könyvtárai, IX); FAZEKAS István, *Könyv- és olvasáskultúra a győri egyházmegye papsága körében a XVII. század második felében* = FAZEKAS István, *A reform útján, A katolikus megújulás Nyugat-Magyarországon*, Győr, Győri Egyházmegyei Levéltár, 2014 (A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai, Források, Feldolgozások, 20), 147–162; HEGYI Ádám, *Hogyan lesz magánkönyvtárból közösségi könyvtár? Pélldák két délvidéki református egyházmegye lelkészi könyvtáira a XVIII–XIX. század fordulóján* = *Könyvek magántulajdonban 1770–1820*, szerk. Dóbék Ágnes, Bp., Reciti, 2020 (Reciti konferenciakötetek, 6), 87–98; HORVÁTH József, *Adalékok a Győri Egyházmegye római katolikus alsópapságának könyvkultúrájához (Falusi és mezővárosi plébánosok könyvhagyatékai 1770–1820)* = DÓBÉK 2020, i. m. 63–86.

Arisztokratáink könyvtárjegyzékeinek elemzéssel ellátott kiadásainak nagy kezdete a Zrínyi-kötet volt 1991-ben.⁴⁶ A következő években főként a KKK-sorozat adott helyt ezen kiadványoknak, így itt jelent meg többek között a Rákóczi család, Batthyány Ádám vagy Nádasdy Ferenc országbíró bibliotékájának feldolgozása.⁴⁷ Külön, illetve más sorozat részeként került kiadásra a Thurzó⁴⁸ vagy az Esterházy család könyvtára.⁴⁹ Igazából nem sok, de ezekhez is olyan összetett forrásfeltárás és -elemzés szükséges, amely sokéves, szervezett munkát kíván.

Az Esterházy-gyűjtemény kapcsán még egy olyan dologra kitérnék, ami a hazai könyvtártörténetben ritka esemény, ez pedig a restitúció. 1945-ben szovjet katonák közel 2000 kötetet vittek el a neves familia kismartoni kastélyából, s azok a Szovjetunió különböző bibliotékáiba kerültek, a legtöbb a Rudomino Idegennyelvű Könyvtárba. Több évtizedes tárgyalásoknak és a jó szakmai kapcsolatoknak köszönhetően végül 2013-ban csaknem 1000 kötet visszakerült eredeti őrzési helyére. Olyan könyvek ezek, amelyek egykori tulajdonosai között nemcsak az Esterházy család tagjainak bejegyzéseit olvashatjuk, hanem más, a hazai művelődés szempontjából jelentős személyét is, köztük Oláh Miklósét. A megismert, kézbe vehető példányok sok szempontból gazdagítják könyves ismereteinket egy-egy személy vagy intézmény könyvtárára vonatkozóan.⁵⁰ (A magyar könyvtörténetet érintő másik restitúciós eljárás a Sárospataki Református Kollégium könyvtára egy részének visszaszolgáltatása volt 2006-ban.)⁵¹

A munkát nehezítheti, ha nincs könyves összeírás, vagy ha az adott személy – legyen az adományozó vagy alapító – könyvei a proveniencia elvét figyelembe nem véve lesznek részei egy nagyobb gyűjteménynek. Ez történt például két nagy könyvtáralapítónk, Széchényi Ferenc (1754–1820) és Teleki József (1790–1855) könyveinek jelentős részével. Az előbbi esetben szerencsések vagyunk abban a tekintetben, hogy kiadatta gyűjteményei katalógusait, de sajnos az egyes tételek nincsenek megszámozva, így ez nehezíti a rekonstrukciót. Továbbá nagy gondot okoz az is, hogy az első könyvtárőr, Miller Jakab Ferdinánd jegyzék nélkül vette át a Pestre szállítandó gyűjteményt. S lehetne még sorolni a sok hátráltató tényezőt, de ennek ellenére jelenleg is folyik az alapgyűjtemény darabjainak feltárása.⁵² Magának a könyvtárnak, s annak egyes részeinek a bemutatása a bicentenárium óta különösen eredményes.

Hasonló rekonstrukciós munka folyik a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában is. Az alapító állomány különgyűjteményként való kezelése ez esetben is elég mostohán alakult. Igen nagy probléma lett, hogy a felajánlott anyag csak részletekben került a könyvtár birtokába,

⁴⁶ *A Bibliotheca Zriniana története és állománya*, összeáll. Hausner Gábor, Klaniczay Tibor, Kovács Sándor Iván, Monok István, Orlovsky Géza, Bp., Zrínyi, 1991 (Zrínyi Könyvtár, 4).

⁴⁷ MONOK István, *A Rákóczi-család könyvtárai, 1588–1660*, Szeged, Scriptum, 1996 (A Kárpát-medence kora újkori könyvtárai, I); KOLTAI 2002, i. m.; VISKOLCZ 2013, i. m.

⁴⁸ SAKTOROVÁ, Helena, *Turzovské knižnice, Osobné knižné zbierky a knihy dedikované členom rodu Turzovcov*, Martin, Slovenská národná knižnica, 2009.

⁴⁹ MONOK, ZVARA 2020, i. m.

⁵⁰ *Knyigi iz szobranyia knyazej Esztergazi v moszkovszkih bibliotekah = Bücher aus der Sammlung der Fürsten Esterházy in Moskauer Bibliotheken, Katalog*, Der Katalog wurde geschafft von Karina A. Dmitrijeva, Nikolaj N. Subkov et alii, Moszkva, Rudomino, 2007, 14–31; MONOK, ZVARA 2020, i. m. 16–17.

⁵¹ *Translatio librorum, Tanulmányok az Oroszországból Sárospatakra visszaszolgáltatott könyvek kapcsán*, szerk. Jekatyerina Jurjevna Genyijeva, Kiss Ilona, Monok István, Bp., OSZK, 2007 (oroszul is megjelent).

⁵² MATOLAY Katalin, *Széchényi Ferenc könyvgyűjteményének rekonstrukciója a nemzeti könyvtárban*, in *OSZK 215, Tanulmányok egy évforduló tiszteletére*, szerk. Deák Eszter, Dede Franciska, Bp., Bibliotheca Nationalis Hungariae, Gondolat, 2018 (Bibliotheca Scientiae et Artis, 11), 65–77.

nem készült katalógus, s a Teleki-bélyegzővel való pecsételés is olykor elmaradt.⁵³ Az elmúlt száz évben több olyan írás is született, amely ugyan bemutatja a könyvtár történetét, illetve az alapállomány egy-egy részét, de jelentőségéhez képest ez kevésnek mondható. A közelmúltban azonban több tanulmány, tanulmánykötet, kiállításkatalógus, könyvsorozat, díszes album és könyvtárprospektus jelent meg.

Új témák a könyvtártörténeti feldolgozásokban

A könyvtártörténetet tekintve a nagy eredmények közé olyan témákat sorolhatunk, amelyeket eddig a szakirodalom alig, vagy egyáltalán nem tárgyalt. Külön öröm, hogy sokszor nem elszórtan, hanem ezen témák köré szervezett konferenciákon kerültek előadásra, melyek nyomtatásban is megjelentek. Ezek közé tartozik a könyvtárak belső berendezése és terei, a gyűjtemények összetételének tematikus változásai, a könyvtáros személye, a könyvtáros-szakma kialakulása, a központi és/vagy nemzeti könyvtárak kialakulása, vagy egy könyvtári rendszer felépítése a török kiűzése utáni időszakban, egy „új birodalmi keretben”.⁵⁴

A legnagyobb sikert a könyvtárak és a dekoráció (*décor*; *Dekor*) kapcsolatának több szempontú bemutatása érte el. E témában került ki a sajtó alól 2016-ban és 2019-ben is egy-egy kötet.⁵⁵ Az interdiszciplináris elemzések olyan izgalmas témákra térnek ki, mint a könyvtáráruépületek berendezése, az építészet, a bútorzat és azok használata és anyaga, a díszítőelemek. Például az antikvítás elemeinek megjelenítése, az intézményhez kapcsolódó személyek galériája, a stílusválasztás (neogótikus, neoklasszikus, szecessziós), a mennyezeti freskók, a könyvtár tereinek kialakítása, a könyves gyűjteményekben olvasható feliratok és a kéziratokon, a nyomtatott könyveken kívül elhelyezett egyéb tárgyak (érmék, ásványok, szobrok, föld- és éggömbök) – s ebből kifolyólag a könyvtár és múzeum fogalmak szinonimaként való használata.

A régi/új témák közé tartozhat az ismert könyvjegyzékek vagy könyvállományok áttekintő elemzése több szempontból. Milyen rendszer szerint inventálták a könyveket: ábécérend szerint vagy tematikusan, s ha ez utóbbi, az egyes korszakokban, az egyes társadalmi csoportokban hogyan módosult a rendszerezési szemlélet; milyen típusú az inventárium, milyen céllal írták össze, s mennyire

⁵³ SZABÓ Ádám, *Teleki-gyűjtemény az Akadémián, Az Akadémiai Könyvtár alapító állományának története és rekonstrukciója = Teleki József, Tanulmányok az Akadémiai Könyvtár alapítójáról és a Magyar Tudományos Akadémia első elnökéről*, szerk. Molnár Andrea, Bp., MTAK, 2019 (A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Közleményei, Új sorozat, 40[115]), 102–103. <https://doi.org/10.36820/MTAKIK.KOZL.2019.TELEKI.3>

⁵⁴ *Les bibliothèques centrales et la construction des identités collectives*, ed. par Frédéric Barbier, István Monok, Leipzig, Universitätsverlag, 2005 (L'Europe en réseaux, Contributions à l'histoire de la culture écrite 1650–1918 – Vernetztes Europa, Beiträge zur Kulturgeschichte des Buchwesens 1650–1918, III); MONOK István, *A Magyar Királyság és az Erdélyi Nagyfejedelemség könyvtári rendszerének felépítése új birodalmi keretben (1686/1690–1815) = Magyar Könyvszemle*, 138(2022), 218–229. <https://doi.org/10.17167/mksz.2022.2.218-229>

⁵⁵ *Bibliothèques décors (XVIIe-XIXe siècle) = Bibliotheken, Dekor (17.-19. Jahrhundert) = Biblioteche decorazioni (XVII-XIX secolo)*, eds. Frédéric Barbier, István Monok, Andrea de Pasquale, Bp., Rome, Paris, Bibliothèque de l'Académie hongroise des sciences, Bibliothèque nationale centrale de Rome, Éditions des Cendres, 2016; *Bibliothèques décors, Années 1780 – Années 2000, Nationalités, historisme, transports*, eds. Frédéric Barbier, István Monok, Andrea de Pasquale, Bp., MTA Könyvtára, Bibliothèque Nationale Centrale de Rome, 2019.

jellemző az az adott korban;⁵⁶ s egyáltalán, hogyan, mikor változik meg döntően a könyvtárak nagysága, vagyis mikor lesz a tulajdonos inkább gyűjtő, mint olvasó.⁵⁷ Továbbá több, művelődéstörténeti szempontból kiemelkedően fontos személy könyveiről alig tudunk valamit, pedig életműve gazdag könyvtárat feltételez – ilyen például Szenci Molnár Albert. Az ő, vagy más személy, intézmény egykori gyűjteménye rekonstruálására kiváló eszköz (lenne) az eruditio-adatbázis, amibe legalább már az ismert, elszórtan megjelent adatokat lehetne rögzíteni. Ez a munka azonban nem folyik.

Izgalmas lenne a Magyar Királyság területén és Erdélyben működő szerzetesi közösségek könyves gyűjteményeinek összehasonlító-monografikus feldolgozása is. Erre leginkább a ferencesek bibliotékái a legalkalmasabbak, hiszen az ő könyvtáraikról rendelkezünk a legtöbb forrással: több esetben fennmaradtak a könyveik, és vannak inventáriumok is – ez utóbbiak egyik fontos, ritka eleme, amikor nemcsak a bibliotékában lévő kötetek kerülnek összeírásra, hanem a barátok celláiban lévő is, ami viszont már nemcsak könyvtár-, hanem olvasmánytörténeti elemzéseket is eredményez.

Összegzés

A még létező fehér foltok ellenére az irodalmi- és társadalomtudományi diszciplínák közül a könyvtártörténeti kutatások a legeredményesebbek közé tartoznak, hiszen az eddig feltárt és megismerhető források döntő része kiadásra került. Számos új, a közelmúltig kevésbé preferált témájú és szemléletű szak, illetve ismeretterjesztő tanulmány és könyv született, s ez esetben is fontos kiemelni, hogy ezek nagy része elektronikusan is elérhető.

A hazai intézményi együttműködés jónak mondható, sokszor azonban nehézkes. Kifejezetten könyvtártörténeti konferencia nemigen kerül(t) megrendezésre, de olyan, ami ezt a témát is felöleli, igen. A nemzetközi kapcsolatok kiterjedtek, elsősorban a környező (Szlovákia, Románia, Ausztria), s a nyugat-európai országok (Németország, Franciaország, Olaszország) szakembereivel gyümölcsöző (konferencia, könyv, könyvsorozat kiadása).

A könyvtártörténeti kutatások további eredményességének egyik alapfeltétele a megfelelő utánpótlás, az egyetemek jelenlegi képzési rendszere azonban ennek nem igazán kedvez, legalábbis a könyvtáros szakot tekintve, viszont az egyéb társadalom- és bölcsészettudományi szakokat tekintve sokkal kedvezőbb a helyzet, hiszen a fiatalabb generáció kiváló kutatói erről a területről kerülnek ki.

ZVARA EDINA

---

⁵⁶ Az elemzés alapja: MONOK István, *Könyvkatalógusok és könyvjegyzékek Magyarországon 1526–1720, Forrástipológia, forráskritika, forráskiadás*, Szeged, Scriptum, 1993 (Olvasmánytörténeti Dolgozatok, V).

⁵⁷ MONOK István, *Olvasó vagy gyűjtő?, A könyvgyűjtési és olvasási szokások változása a XVII–XVIII. század fordulóján = Művelődési törekvések a korai újkorban, Tanulmányok Keserű Bálint tiszteletére*, szerk. Balázs Mihály, Font Zsuzsa, Keserű Gizella, Ötvös Péter, Szeged, JATE BTK, 1997 (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 35), 401–414.